

Seýitmuhammet pir

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 22 январа, 2025
Seýitmuhammet pir SEÝITMUHAMMET PIR

- «Öwlatlar barka, biziň hetdimiz bolmaz!»

XVII-XVIII asyrlar türkmen halky üçin agyr döwürleriň biri bolupdy. Şol döwürde ylym-bilim almak juda kynlaşypdy. Hatda obada molla bolmansoň, aýat-töwir okatmak üçin onlarça obalary sökmeli bolýan wagty hem bolupdyr. Juda barjamly bolmasaň okamak her kime başardybam durmandyr. Özem ylym almak üçin Hywa ýa Buhara ýaly daş ýerlere gidip okamalydy.

Gelip çykyşy boýunça aňyrsy Pakyr şyha syrygýan Seýitmuhammet oba hatly-sowatly biri gelse, ýanyndan aýrylmaýardy. Döwür gowgaly bolansoň kakasy Seýitmuhammedi okatmagyň ebeteýini tapyp bilmändi.

Bir gezek Seýitmuhammet dogany Hally we oba ýaşulylary bilen Gökdepä sadaka gidýär. Aýat-gurhan okamaly bolanda ýerli ýaşulular myhman sylagy diýip nobaty Durundan gelen ýaşululara berýärler. Durunlylar bolsa: "Öwlatlar barka biziň hetdimiz bolmaz" diýip, Seýitmuhammet bilen Halla ýol berýärler. Doganlar öwlatlardan bolup aýat-töwir bilmeýändikleri üçin märekäniň önünde gyzarmaly bolýarlar.

Seýitmuhammet şondan soň her edip, hesip edip okaýmaly diýen netijä gelýär. Hossarlaryna sala salandan soňra, tapanja harjyny alyp, Hywa tarap ýola düşýär.

- Hywa döwri

Seýitmuhammet ady musulman dünýäsine ýaň salan türkmen piri Ýazguly piriň elinde okaýar. Şol ýerde-de pirlilik patasyny alýar. Ýazguly pir ony juda gowy görer we oňa janyny ynanar ekeni.

Seýirmuhammet pirlilik patasyny alandan soňra, obasyna gaýtmakçy bolýar. Emma halypasy ony ýanyndan goýberesi gelmeýär. Seýitmuhammet pir halypasynyň raýyny ýykyp bilmän, Ahaldan

gelen kerwene: "Indiki geleniňizde meniň hossarlarymy alyp geliň" diýýär.

Seýitmuhammediň gelerine garaşyp duran obadaşlary onuň Hywada galmakçy bolýandygyny bilip, "Hywada galdyrmaly däl, biziň öz öňümize düşer ýaly adam gerek ahyryn, ony gidip alyp geleliň" diýip, kakasynam alyp Hywa gidýärler. Ýazguly halypa gelenlere:

"Seýit jany äkitmäň. Ol Taňrynyň nazar salan bendesi. Onuň mähellesi kän bolar. Oňa ojagaz ýerde ýaşamak bolmaz. Oňa uly mähelläni eklär ýaly uly suwly ýer gerek. Onuň keramatyna gelýän adamlaryň öňünde durmak gerekdir. Oňa uly ykdysadyýetli şäher gerek. Siziň kiçijik akar suwuňyz ony eklemez. Oňa uly suwuň boýy, derýaň-akabaň başy gerek. Men kerweniňizi gülebentden we näçe isleseňiz şonça-da ýükläp goýbereýin, düýeleriň argyşyny hem oňaraýyn. Seýit jana azar bermeseňiz bolýar" diýýär.

Muňa garamazdan durunlylar ony alyp gitmekden dänmeýärler. Kakasy hem gepe goşuly: "Sen bärde galsaň, menrazy däl" diýensoň, alaçsyz galan Seýitmuhammet pir halypasy bilen hoşlaşyp obasyna gaýtmaly bolýar.

• Durun döwri

Seýitmuhammet pir obasyna gelenden soňra metjit gurdurýar we medrese açýar. Yslamyň taglymatlaryny öwredýär. Dini düşünjelerden, edep-terbiýeden ganyp başlan halkyň watansöýüjilik ruhy galkynýar. Seýitmuhammet pir tire-taýpalaryň agzybirligini saklamakda uly işleri bitirýär.

Az wagtdan Seýitmuhammet piriň Durundaky medresesi XVIII asyryň yslam dininden bilim berýän iň iri ylym odaklarynyň birine öwrülýär. Bu medresä Balkan, Ahal welaýatlarynyň dürli künjeklerinden okamaga gelip başlaýarlar. Ýaşulularyň aýtmagyna görä, Gökdepeden Gurbanmyrat işan bu medresä okamaga gelende Seýit işanyň 100-e golaý sopusy bar eken.

• Ak işanyň gutlagy

Rowaýatlara görä Hywadan pirlilik patasyny alyp gelen

türkmenleriň ilkinjisi bolan Ak işan Seýitmuhammet bilen döwürdeş we ýakyn gatnaşykda bolupdyrlar.

Seýitmuhammediň pirlilik patasyny alyp gelendigini eşidip Ak işan ony gutlamaga gelyär. Ak işanyň gelyändigini eşiden Seýitmuhammet pir ony garşylamaga çykýar. Ol duýdansyzlyk bilen Ak işanyň gapdalyndan çykyp salam berýär. Atdan düşjek bolan Ak işany atdan düşürmän salamlaşan Seýitmuhammet pir:

– Meniň maksadym atyň üstündekäň görüşmek – diýýär.

• **«Öýle namazyna çenli gelip ýetişer...»**

...Wagtyň geçmegi bilen Seýitmuhammet piriň halypasy Ýazguly pir hassalaýar. Ýagdaýy agyrlaşan Ýazguly pirden:

– Siz dünýäden ötseňiz, yzyňyzy kim tutsun? – diýip soranlarynda, pir:

– Seýit jan tutar – diýipdir.

Daşyndakylar: "Pirimizi kesel aljyradýar" diýişip, ýene sorayarlar. Ýazguly halypa ýene-de:

– Men aýtdym-a size... Seýitjan tutar – diýýär.

Daşyndakylar:

– Seýit işan Ahalda gezip ýör. Ol nähili Hywa gelip ýetişerkä? Çapar ugradanda bir aýdan bärde habar gelmejek aralyk...

Pir: "Seýit jan öýle namazyna çenli gelip ýetişer" diýipdir.

...Bu ahwal Allatarapyn Seýitmuhammet pire aýan bolýar. Namaz okap durka süňňi syzlan Seýitmuhammet haýdan-haý ýol şaýyny tutýar. Ýolda bir çopan goşuna sowlup, ikindi namazyny okaýar. Ugramakçy bolanda çopan oňa dem-dynç alyp gitmegi maslahat berýär. Emma pir gyssanmaç ýola düşýär. Çopan: "Bu adam aýdanymy etmän gitdi welin, haýsy tarapa gitdikä?" diýip, daşary çykyp seretse, düýeli gelen myhmanyn hiç hili yzy-sory ýok diýýär. Çopan haýran galýar we "Men ýagşyzada-keramata sataşypdyryn, arman sydpdyrypdyryn" diýip, kellesini tutup galýar.

...Agyr halda ýatan Ýazguly pir şägirdiniň gelendigini-gelmändigini sorapdyr. Olar ýerli-ýerden:

– Bäri-bärde Ahal barmy, ol indi gelmez – diýişýärler.

Umytdan düşmedik Ýazguly halypa:

– Öýle namazyna ýetişäýmelidi welin... ýolda il bähbitli bir iş bilen eglenendir-dä... ýöne agşam namazyna çenli hökman geläýmeli – diýipdir.

Ikinci namazyndan soň Ýazguly halypa ýene sorapdyr. Sopular:

– Seýit işana habar ugradylmady, nädip gelsin?- diýýärler.
Ýazguly Pir:

– Habar barandyr – diýen badyna, daşardan Seýitmuhammet piriň düýesini çökerjek bolup duran çasly sesi eşdilipdir.

Agşam namazyndan öň, garaňky gatlyşmanka ýetişen Seýitmuhammet pir halypasynyň süňňüni tutup, jynzasyny özi okap, soňky ýoluna ugradýar...

• **Seýitmuhammet pir kim bolupdyr?**

Seýirmuhammet pir barada il arasynda rowaýatpisint rowaýatlar känem bolsa, onuň Hywada näçe wagt okandygy, onuň bilen bile okan sopular, pirlər we beýleki döwürdeşleri barada anyk taryhy maglumatlar saklanyp galmandyr.

Seýitmuhammet piriň şejeresi barada aýdanymyzda, ol Pakyr şyhyň döw şahasyndan gaýdýar. Pakyr şyh bilen Öwezämmediň aralygynda ýaşap geçenler barada-da taryhçylar bir zat ýüze çykarýmasa, biziň elimizde suwytly maglumat ýok.

Seýitmuhammet piriň üç aýaly we olardan bolan Rahmanberdi, Jepbarberdi, Söýün, Berdimyrat, Mäti, Anna atly alty ogly bolupdyr.

Ogullarynyň Söýünden başgasy pirlik patasyny alan beýik şahsyýetlerdir. Ýedinji pir Jepbarberdi piriň ogly Garry pirdir (Seýitmuhammet piriň at dakylany).

Seýitmuhammet piriň doglan ýyly belli bolmasa-da, ol takmynan 1865-nji ýylda 60-70 ýaşlarynda aradan çykandygy çaklanylýar.

Seýitmuhammet pir (Seýit işan) häzirki Durun bilen Garaganyň gaýrasynda ýerleşen gonamçylygyň gonambaşsdyr.

Seýitmuhammet piriň eziz ruhy bizden şat bolsun!

© Nurýagdy SEÝITLIÝEW. Taryhy şahslar